
Afrika en die Suid-Afrikaanse Handel

I. Inleiding.

Dit word dikwels beweer dat Afrika, veral die gebied ten suide van die Sahara, die natuurlike afsetgebied vir die handelsware van die Unie van Suid-Afrika vorm. En tog is daar tot onlangs min pogings van owerheidsweë en deur die private handel gedoen om hierdie gebied deeglik te eksploiteer. Die redes mag wees:

a) Die moederlande van die kolonies in Afrika het gesorg dat hulle eie

handelsware voorkeur geniet. Bowendien het hierdie kolonies 'n behoefte aan fabrieksprodukte, en die Unie se sekondêre nywerhede was nog nie sodanig ontwikkel dat dit veel fabrieksprodukte kon uitvoer nie.

b) Die Unie se fabrikante en handelaars was onbekend met die afsetgeleenthede in hierdie gebiede en het dus nie veel belangstelling getoon nie.

c) Handel is in 'n groot mate afhanklik van vervoerfasiliteite, en die ver-
voer tussen die Unie en hierdie
gebiede was en is gebrekkig.

Die Tweede Wêreldoorlog het egter
enigsins 'n verandering in hierdie toe-
drag van sake gebring. Die oorlog het
die invoer van goedere deur die kolo-
nies vanaf hulle moederlande bemoei-
lik, met die gevolg dat eersgenoemde
hulle meer tot die Unie gewend het vir
die benodigde goedere. Terselfdertyd
het die Unie gevind dat dit heelwat van
sy grondstowwe van hierdie gebiede
kan verkry. Dit het die wedersydse
kennis en handelsbetrekkinge bevorder
en die Unie die geleentheid verskaf om
sy handelsposisie in hierdie gebiede te
versterk.

Met die oog op die staatkundige en
ekonomiese ontwikkelinge deesdae op
die vasteland van Afrika is dit sekerlik
nodig dat die Unie se sakelui meer aan-
dag aan hierdie gebiede gee, ook omdat
die behoefte aan uitvoermarkte by die
Unie se fabrikante al groter word weens
die feit dat die plaaslike mark te klein
vir grootskaalse produksie en lae pro-
duksiekoste is.

Die doel van hierdie referaat is om
'n beeld te gee van die Unie se huidige
ekonomiese posisie en die omvang van
sy handel met die ander Afrikaanse
gebiede. Vir die nadere ontleding van
die handelsware van die gebiede suid
van die Sahara is heelwat geput uit die
ongepubliseerde M.Comm.-verhandeling
van P. T. Naudé oor die handel van die
Unie met die Afrikaanse gebiede. Die
verhandeling se jongste statistiese
gegewens strek meesal tot 1953. Hier-

die gegewens is egter reservert genoeg om
ons 'n goeie beeld van die ekonomiese
toestande in die verskillende gebiede te
gee. Die gebiede Suidwes-Afrika,
Basoetoland, Betsjoeanaland-Protecto-
raat en Swaziland is nie behandel nie,
omdat hulle meesal as inherente dele
van Suid-Afrika beskou word en hulle
ekonomiese toestande bekend is.

2. Die volksinkomste van die Unie.

'n Beeld van die peil van die ekono-
miese ontwikkeling van die Unie sal 'n
beter indruk gee van sy ekonomiese
posisie teenoor dié van die res van
Afrika en duideliker toon waarom die
Unie se sakelui meer aandag aan die
ander Afrikaanse gebiede moet skenk.

Die Unie se huidige bevolking is
naasteby 14 miljoen, waarvan ongeveer
een kwart blank en die res nie-blank is
met 'n betreklik lae inkomste. Die resul-
taat hiervan is dat, ondanks die taam-
lik groot bevolking, die markpotensiaal
tog klein is. Dit strem die ontwikkeling
van grootskaalse produksie en die
vermindering van produksiekoste. Hier-
voor is 'n groot en bestendige
afsetgebied nodig. Vooruitstrewende
nyweraars moet dus 'n uitbreiding van
hulle markgebied buite die grense van
die Unie soek.

Suid-Afrika het ontwikkel van 'n
suiwer landbouland tot 'n land met
landbou-minerale ekonomie (omtrent
1870) en later tot een met 'n landbou-
mineraal-nywerheidseconomie (omtrent
1910). Die bydrae van landbou, myn-
wese en fabrieksnywerhede tot die
volksinkomste blyk uit tabel I hieron-
der:

TABEL I. Totale geografiese inkomste van Suid-Afrika (£ milj.)

Nywerheid	1917/18		1937/38		1947/48		1954/55		1956/57	
	Bedrag: %		Bedrag: %		Bedrag: %		Bedrag: %		Bedrag: %	
Landbou, bosbou en vissery	36.9	21.6	45.1	12.0	122.5	14.7	242.4	14.5	277.1	14.4
Mynwese	34.7	20.3	73.2	19.5	88.5	10.7	201.0	12.0	259.7	13.5
Fabriekswese (privaat)	16.4	9.6	65.8	17.6	182.0	21.9	405.9	24.3	452.9	23.5
Handel	26.6	15.6	51.8	13.8	133.3	16.1	218.0	13.0	248.5	12.9
Ander	56.3	32.9	138.9	37.0	304.1	36.6	605.2	36.2	692.5	35.7
Totaal	170.9		374.8		830.4		1672.5		1930.7	

Wat eerste opval is die groot toename in die volksinkomste vanaf £170.9 miljoen in 1917/18 tot £1930.7 miljoen in 1956/57. Die reële styging is nie so groot soos die styging van die nominale inkomste nie. Nietemin toon dit dat Suid-Afrika op ekonomiese gebied veel vordering gemaak het.

Dit blyk ook uit die syfers van die vernaamste ekonomiese sektore. Landbou en mynwese het byna agt keer vermeerder, alhoewel hulle relatiewe belangrikheid aansienlik afgeneem het. Handel het effens meer as nege keer toegeneem, terwyl sy relatiewe belangrikheid effens gedaal het. Verreweg die grootste toename het by fabriekswese

plaasgevind. Die absolute toename was meer as 28 keer terwyl die relatiewe belangrikheid vanaf 9.6% in 1917/18 tot 23.5% in 1956/57 gestyg het. As die staatsfabrieke se bydrae bygereken word, sal die persentasie nog hoër wees. Die fabriekswese is dus vandag Suid-Afrika se vernaamste bedrywigheid. Dit is belangrik met die oog op handel met die noordelike state in Afrika, wat hoofsaaklik landboulande is.

3. Die Suid-Afrikaanse fabrieksproduksie.

Die vernaamste rigtings waarin die fabrieksnwywerhede ontwikkel word hieronder in tabel II aangetoon:

TABEL II. Die aantal private fabrieksondernemings en hulle bruto opbrengswaarde.

	Aantal		Opbrengs (£1000)	
	1937/38	1949/50	1937/38	1949/50
Grondstofbewerking ens	76	74	1,484	10,291
Stene, klei ens	569	681	7,206	23,325
Hout	382	667	4,430	17,121
Metaal- en ingenieurswerke ens.	1,152	2,228	31,222	131,664
Voedsel, drank, tabak ens.	2,194	2,454	44,255	153,809
Klerasie, tekstielgoedere ens.	1,071	1,487	10,496	69,461
Boeke, papier ens	475	548	7,974	31,019
Voertuie	1,734	2,793	8,921	47,140
Skeepsbou	8	18	90	446
Meubels, beddegoed ens.	363	499	3,733	14,035
Chemikalieë ens.	201	329	11,558	57,799
Chirurgiese instrumente ens.	30	43	70	471
Juweliersware	73	166	1,030	20,224
Hitte, lig, krag	135	128	8,905	18,830
Leer en leerware	277	447	5,352	21,326
Boukonstruksie	1,008	1,560	16,362	53,001
Ander nywerhede	77	186	2,772	20,161
	9,825	14,308	165,860	690,122

Volgens tabel II het die aantal fabrieksondernemings met 46% en die bruto opbrengswaarde met 316% gestyg. Die aantal en grootte van die onderneming het aansienlik toegeneem.

Dit moet egter onthou word dat geldwaarde gedurende hierdie tyd ook gedaal het.

Dit blyk verder uit die tabel dat die bereiding van voedsel, drank en tabak Suid-Afrika se grootste fabrieksnywerheid in 1950 was; daarna kry ons metaal, klerasie, chemikalieë en voertuie. Boukonstruksie is wel belangrik,

maar lewer nie eintlik uitvoerprodukte nie. Byna al bogenoemde fabrieksnywerhede kan uitvoerprodukte lewer, maar baie gebruik ook ingevoerde grondstowwe of verwerkte goedere.

Volgens die Unie-Jaarboek (1956/57) was daar in 1953/54 16,444 fabrieksondernemings wat 'n bruto opbrengswaarde van £1,141,000,000 gelewer het.

4. Omvang van Unie se buitelandse handel.

Tabel III gee die omvang van die Unie se buitelandse handel in 1951 en 1956.

TABEL III. Waarde van soorte handelsware in- en uitvoer in £1000.

(Staafgoud en spesie uitgesluit).

	Invoer		Uitvoer	
	1951	1956	1951	1956
Diere-, landbou- en veeteeltprodukte				
(behalwe voedsel)	6,456	4,019	96,317	91,282
Voedselware	19,355	21,502	38,519	74,704
Drank	647	1,958	2,866	2,479
Tabak	1,261	3,311	864	115
Weefstowwe	131,958	84,684	6,662	6,854
Metale, -fabrikate, masjinerie en voertuie	157,908	182,600	36,908	117,455
Minerale, erde- en glasware	14,111	16,835	27,916	37,985
Olie, verfmiddels ens.	41,166	51,175	5,038	7,172
Drogerye, chemikalieë ens.	14,106	20,151	2,836	3,750
Leer en rubber en fabrikate	14,774	12,876	6,929	5,989
Hout en -fabrikate	16,067	14,760	1,871	2,373
Boeke, papier ens.	23,316	19,740	1,927	2,426
Juweliersware	5,309	7,767	78,721	9,063
Diverse	10,914	14,780	3,665	4,878
Totaal	457,349	456,158	311,040	366,525

In totaal was die omvang van die invoer in 1951 en 1956 min of meer dieselfde; dit was in 1938 slegs £95,612,000.

Die uitvoer het met ongeveer £55 miljoen tussen 1951 en 1956 toegeneem. Veral opmerklik is die groot toename in voedselware, metale en metaalfabrikate, minerale, erde- en glasware. In 1938 was die uitvoer £29,554,000. Die in- en uitvoer was in 1956 respektiewelik 4.7 en 12.4 keer so veel as in 1938. Suid-Afrika se uitvoer het dus proporsioneel baie meer as sy invoer toegeneem. Dit toon dat die buitelandse vraag na Suid-Afrikaanse

produkte gedurende die 18 jaar tussen 1938 en 1956 aansienlik vermeerder het. Dit is opmerklik dat dit juis die produkte van die twee vernaamste binne-landse fabrieksnwywerhede is wat ook vermeerdering in die uitvoerhandel toon. Die uitvoerhandel het hierdie twee nywerhede waarskynlik heelwat gestimuleer.

5. Die rigting van die Suid-Afrikaanse buitelandse handel.

Die lande waarvandaan ingevoer en waarheen uitgevoer word, word hieronder in Tabel IV aangetoon:

TABEL IV. Waarde van die Unie van Suid-Afrika se in- en uitvoer (uitgesonderd staafgoud en spesie) volgens land. (£1,000).

	Invoer			Uitvoer		
	1938	1951	1956	1938	1951	1956
A. Afrikaanse gebiede:						
Angola	6	908	544	2	141	250
Belgiese Kongo	259	6,593	9,422	55	2,705	3,298
Brits-Wes-Afrika	72	2,603	—	—	1,124	—
Goudkus	—	—	2,508	—	—	987
Nigerië	—	—	22	4	—	547
Egipte	27	47	771	44	6,480	2,048
Frans-Ekw. Afrika	—	—	—	—	—	104
Frans-Wes-Afrika	56	1,122	278	20	184	99
Italiaans-Oos-Afrika	—	—	—	—	75	—
Kenia	93	905	1,266	93	2,242	2,601
Midde Afr. Federasie	—	—	17,618	—	—	54,923
Njassaland	—	218	—	—	427	—
Noord-Rhodesië	292	9,249	—	706	9,395	—
Suid-Rhodesië	509	6,799	—	1,352	25,731	—
Marokko	107	1,333	1,549	—	358	131
Oeganda	106	1,408	1,152	—	241	324
Portugees-Oos-Afrika	149	1,531	2,340	294	2,365	4,366
Soedan	—	24	—	52	355	187
Tanganjika	69	1,102	1,135	10	858	919
Zanzibar	—	43	26	—	72	41
Totaal	1,757	33,885	38,631	2,632	52,753	70,825
B. Ander lande:						
Suidwes-Afrika	761	5,533	—	985	10,283	—
Verenigde Koninkryk	41,446	157,636	156,530	11,201	76,035	108,697
Ander	51,648	260,649	299,572	14,780	171,969	187,003
Groototaal	95,612	457,703	494,733	29,554	311,040	366,525

Statistiese vergelykings oor die verskillende jare word bemoelik deur die verandering wat die Buro van Sensus en Statistiek in sy groepering van ge-

gewens aanbring het. Byvoorbeeld die gegewens vir die buitelandse handel met S.W.A. is in 1956 weggelaat, omdat die gebied nou vir statistiese doeleindes

nie meer as 'n buitelandse gebied beskou word nie. Ook is die gegewens vir Njassaland, Noord- en Suid-Rhodesië saamgevat, terwyl dié van Brits-Wes-Afrika weer geskei is.

Die volgende afleidings kan uit Tabel IV gemaak word:

(i) Ten opsigte van invoer:

Die Unie van Suid-Afrika se invoer vanuit die res van Afrika (S.W.A. uitgesluit) het toegeneem vanaf £1,757,000 in 1938 tot £33,885,000 in 1951 en daarna gemiddeld met £1,000,000 elke jaar tot 1956. Die invoer in 1956 was ongeveer 22 keer soveel as in 1938. Die invoer vanuit die Afrikaanse gebiede was in 1938 slegs 1.8% van die Unie se totale invoer, terwyl dit in 1951 7.4% en in 1956 7.8% was. Die toename toon dat die Unie langsamerhand meer van sy invoergoedere, meesal grondstowwe, van die ander Afrikaanse gebiede trek. Vanaf 1951 tot 1956 was die toename in die aandeel in die Unie se invoerhandel gering. Tabel III toon dat die Unie gedurende 1951-1956 veral heelwat metaalfabrikate, o.a. masjinerie ingevoer het, wat natuurlik nie deur die ander Afrikaanse gebiede voorsien word nie.

Die Verenigde Koninkryk is die Unie se grootste individuele leweransier. Dit het 43.4% van die waarde van die Unie se invoer in 1938 en 31.6% in 1956 gelewer.

Noord- en Suid-Rhodesië het in 1938 byna die helfte van die waarde van die ingevoerde goedere vanuit die Afrikaanse gebiede gelewer. Daarna volg die Belgiese Kongo en Portugees-Oos-Afrika in orde van belangrikheid. Die

invoer vanuit die res van die Afrikaanse gebiede was dus maar baie gering.

In 1951 het die invoerwaarde vanaf die verskillende Afrikaanse gebiede baie vermeerder. Die orde van belangrikheid het dieselfde gebly, behalwe dat Brits-Wes-Afrika belangriker as Portugees-Oos-Afrika geword het. Dieselfde orde kry ons in 1956, maar dit blyk dat die Belgiese Kongo se bydrae van 14.8% in 1938 tot 24.4% in 1956 gestyg het, terwyl die bydrae van die Midde-Afrikaanse gebiede, nl. Noord- en Suid-Rhodesië en Njassaland, presies dieselfde gebly het, nl. 45.6%. Die Belgiese Kongo en die Midde-Afrikaanse Federasie is dus verreweg die Unie se twee belangrikste leweransiers op die kontinent van Afrika.

(ii) Ten opsigte van uitvoer:

Die waarde van die Unie se uitvoer na die Afrikaanse gebiede het die invoer heelwat oorskry, nl. met £875,000, £18,868,000 en £32,192,000 in 1938, 1951 en 1956 onderskeidelik. Die handelsbalans toon dus 'n toenemende gunstigheid.

Die uitvoer na hierdie gebiede was in 1956 ongeveer 26.9 keer soveel as in 1938. Dit het dus sneller as die invoer toegeneem.

In 1938 was die uitvoer na die Afrikaanse gebiede 8.9% van die Unie se totale uitvoer, terwyl dit 19.3% in 1956 was. Dit wys dat byna een vyfde van die Unie se uitvoerhandel in 1956 met die Afrikaanse gebiede was. Die pogings van staatsweë en van die sake-manne om hierdie handel te bevorder, werp dus vrugte af. Die Unie se uitvoerhandel na die Verenigde Konink-

ryk was in 1956 9.7 keer so groot as in 1938, maar sy persentasie van die Unie se uitvoerhandel het vanaf 37.9% in 1938 tot 29.6% in 1956 gedaal. Alhoewel die Unie se uitvoerhandel met die Verenigde Koninkryk absoluut heelwat toegeneem het (die daling in geldwaardes moet in gedagte gehou word) het dit proporsioneel tog baie afgeneem. Dus wat in- en uitvoer aanbetref het die Afrikaanse gebiede vir die Unie baie belangriker gedurende die tydperk 1938-1956 geword.

'n Ontleding van die uitvoerhandel met die individuele Afrikaanse gebiede toon dadelik dat die Midde-Afrikaanse gebiede, veral Suid-Rhodesië, verreweg die belangrikste afsetgebied is. Sy belangrikheid het effens gedaal, nl. vanaf 78.2% in 1938 tot 77.5% in 1956. Die handel met die ander Afrikaanse gebiede het dus proporsioneel effens meer uitgebrei.

Die tweede belangrikste afsetgebied is Portugees-Oos-Afrika, maar ook sy belangrikheid het van 11.2% tot 6.2% afgeneem. Ander belangrike afsetgebiede is die Belgiese Kongo, Kenia en Egipte wat saam met die Midde-Afrikaanse Federasie en Portugees-Oos-Afrika verantwoordelik was vir 94.9% van die Unie se uitvoer na die Afrikaanse gebiede in 1956. Die uitvoer na die oorblywende Afrikaanse gebiede is dus gering. Daar is 'n hele aantal gebiede waarmee die Unie geen handel gehad het nie, of waarvan die handel so gering was dat dit nie afsonderlik gespesifiseer is nie.

6. Nadere ontleding van die handel met 'n paar Afrikaanse gebiede.

Die doel is om te bepaal wat die aard van die handel met hierdie gebiede is. Vir die doel word 'n kort oorsig van elke gebied gegee.

a) Sentraal-Afrikaanse State, waaronder ingesluit word:

(1) Midde-Afrikaanse Federasie, bestaande uit,

(i) Suid-Rhodesië: Sy oppervlakte is 150,333 vk. myl. Die bevolking in 1953 is geskat op 2,260,000 waarvan 160,000 blankes was. Die bevolkingsdigtheid was 15 per vk. myl. Die gebied het sedert 1938 vinnig ontwikkel op nywerheidsgebied. Fabriekswese, mynbou en konstruksie het in 1950 byvoorbeeld 33.4% tot die volksinkomste bygedra, terwyl landbou, bosbou en vissery se hydrae slegs 23.4% was. Alhoewel die grootste deel van die bevolking landbouers is, is die produksie van die mynweese, fabriekse en konstruksie groter as die van landbou.

Die landbouprodukte bestaan uit mielies, katoen, kafferkoring, koring, grondboontjies, maar veral tabak. Dit is 'n belangrike vleisproduserende gebied.

Die gebied is ook ryk aan minerale, soos o.a. asbes, chroomerts, steenkool, ystererts, tin en kalk. Die fabriekse produseer tabak, tekstiel- en metaalprodukte. Daar is ook voedselnywerhede. Die produksie het van £8 miljoen in 1938 tot £76.9 miljoen in 1951 vermeerder.

In 1952 het ongeveer 45% van Suid-Rhodesië se invoer uit metaal en metaalfabrikate bestaan, 15% uit tekstielware, 9.5% uit voedselware en die res uit hout, houtprodukte, olies, verf, boeke, leer, rubber, chemikalieë, ens. Eersgenoemde drie is ook die belangrikste soorte goedere wat deur die Unie na Suid-Rhodesië uitgevoer is. Ongeveer 27.0% van die totale invoer is van die Unie afkomstig. Die Unie se aandeel behoort eintlik groter te wees veral as sy gunstige geografiese ligging in ag geneem word.

Ongeveer 34% van Suid-Rhodesië se uitvoer het in 1952 uit tabak bestaan, 14.7% uit metaal en metaalfabrikate, 14.5% uit minerale, erdewerk en glasware; die res van die uitvoergoedere het uit goud, tekstielgoedere, voedsel en ander bestaan. Ongeveer 13.8% van hierdie uitvoer het na die Unie gegaan. Verreweg die grootste persentasie, nl. 43.5% was vir die Verenigde Koninkryk bestem. Die Unie het veral klerasie, metale, metaalfabrikate en tabak van Suid-Rhodesië ingevoer.

Suid-Rhodesië se totale buitelandse handel was in 1952 £66 per capita van sy bevolking teenoor £57 vir die Unie, wat die indruk skep dat die Unie minder as Suid-Rhodesië afhanklik van buitelandse handel is.

Suid-Rhodesië is 'n vinnig ontwikkelende gebied, wat die Unie se belangrikste klant op die Afrikaan-

se Vasteland is ondanks die konkurrensie wat Suid-Rhodesië bied.

(ii) Noord-Rhodesië: Hierdie gebied beslaan 287,640 vk. myl en het 'n geskatte bevolking van 2,015,000 in 1953 gehad, waarvan 50,000 blankes was; die bevolkingsdigtheid was 7 per vk. myl teenoor 28 in die Unie.

Noord-Rhodesië produseer op landboukundige gebied veral tabak, terwyl mielies en grondbone op kleiner skaal verbou word. Dit is nie 'n belangrike vleisproduserende gebied nie, maar vissery is belangrik. Dit lewer ook heelwat timmerhout. Die landbou, bosbou, en vissery het in 1949 24.2% tot die volksinkomste bygedra, terwyl fabriekswese en mynbou 52.9% bygedra het.

Daar is nie veel sekondêre nywerhede nie. Die belangrikste is saagmeulens. Noord-Rhodesië is egter bekend vir sy mynprodukte, veral koper. Minerale het byvoorbeeld 95.8% van die uitvoer in 1952 gevorm; koper alleen was verantwoordelik vir 90.7%. Die onlangse daling in koperpryse moes dus 'n gevoelige slag vir Noord-Rhodesië gewees het. Die Unie het 6.7% van hierdie gebied se uitvoer geneem; byna 70% het na die Verenigde Koninkryk gegaan.

Die vernaamste invoergoedere is metaal, metaalfabrikate, tekstielgoedere en voedsel. Die Unie het in 1952 29% van Noord-Rhodesië se invoergoedere gelewer. Dit is 'n betreklik hoë persentasie, wat

waarskynlik mettertyd sal daal namate Suid-Rhodesië industrieel ontwikkel.

- (iii) Njassaland: Die oppervlakte van hierdie gebied is 37,374 vk. myl en sy bevolking was in 1953 2,430,000 waarvan ongeveer 4,300 blankes was. Die bevolkingsdigtheid was 65 per vk. myl.

In 1948 het fabriekswese, mynbou en konstruksie slegs 6.6% tot die volksinkomste bygedra, terwyl landbou, bosbou en vissery se bydrae 55.5% was. Bauxiet, steenkool, vermikuliet en 'n paar ander minerale is ontdek, maar blykbaar nog min ontgin. Die landbouprodukte bestaan uit tee, mielies, tabak, katoen en grondboontjies.

Die Unie se aandeel in die handel met Njassaland is gering, ongeveer .4% van sy invoer en .8% van sy uitvoer in 1952. Weens die feit dat dit 'n arm naturellelandbougebied is (die volksinkomste was £7 per capita in 1953 in vergelyking met £97 vir die Unie, £58 vir Suid-Rhodesië en £43 vir Noord-Rhodesië) kan 'n groot handel met hierdie gebied nie verwag word nie.

(2) Die Belgiese Kongo:

Die bevolking van die Belgiese Kongo was in 1952 ongeveer 77,000 blankes en 11,800,000 nie-blankes, die oppervlakte 904,756 vk. myl en die bevolkingsdigtheid dus omtrent 13.

Die volksinkomste was in 1953 ongeveer £25 per capita. In 1952 het landbou, bosbou en vissery 35.9% tot die volksinkomste bygedra, terwyl

fabriekswese, konstruksie en mynbou se aandeel 31.6% was. Die landbou is dus die belangrikste sektor. Die landbouprodukte is katoen, koffie, kakao, kokosneute, rubber, vesel, mielies, klapperolie, timmerhout, sisal, tee en palmolie.

Die Belgiese Kongo is ryk aan minerale. Minerale wat aangetref word is koper, uraan, ystererts, kobalt, mangaanerts, diamante, sink, goud en tin. Die aanwesigheid van minerale is bevorderlik vir sekondêre nywerhede. Alhoewel die omvang van laasgenoemde nog betreklik klein is, is daar vinnige vooruitgang. Die vernaamste nywerhede is metaal, elektrisiteitsverskaffing, tekstiel, tabak, drank en voedsel.

Die vernaamste invoergoedere in 1954 was voedsel, drank, motorvoertuie, petrol en olie, katoen en ander tekstielgoedere. Daar bestaan 'n belowende mark vir die Unie se verwerkte vis. Alhoewel die Unie die sesde belangrikste uitvoerder na die Belgiese Kongo was, was sy aandeel slegs 3.3%.

Die vernaamste uitvoerprodukt in 1954 was koper en daarna in orde van belangrikheid kobalt, koffie, palmolie, vesels, diamante. Alhoewel die Unie een van die belangrikste klante van die Belgiese Kongo is, is sy aandeel tog relatief gering. Die Unie voer veral delfstowwe, ru koper, plantaardige oliesoorte en ander vesels in vanuit hierdie gebied.

Die Belgiese Kongo is 'n progressiewe gebied. Die Belgiese regering

probeer daadwerklik om deur groot skemas die gebied ekonomies en andersins te ontwikkel; die lewensstandaard van die naturellebevolking is betreklik hoog. Die Unie is bewus van die moontlikheid van 'n groter handel met hierdie gebied, ook as in gedagte gehou word dat die Unie se goedere kragtens die Kongo-bekkenverdrag op gelyke basis met die van ander lande behandel word.

b) Oos-Afrikaanse State. Hieronder word hoofsaaklik gegroepeer

(1) Die Brits-Oos-Afrikaanse gebiede bestaande uit:

(i) Kenia: Die grootte van Kenia is 224,960 vk. myl. Die bevolking in 1948 was 5,251,120 naturelle, 42,200 blankes en 164,800 Asiate, en die bevolkingsdigtheid 24.3 per vk. myl. Die volksinkomste per capita van die totale bevolking was £19 in 1953, terwyl die van die Bantoebevolking alleen slegs £8 per capita was. Die lewenstandaard van laasgenoemde is dus baie laag.

Kenia is hoofsaaklik 'n landbougebied. In 1951 het landbou 46.6% tot sy volksproduksie bygedra. Die landbouprodukte bestaan hoofsaaklik uit koffie, sisal, tee, koring, wattelbas, katoen, suiker, mielies, kokosneute en kopra.

Kenia se mineraalrykdom is nog gering. Daar is wel 'n groot aantal klein sekondêre nywerhede soos ingenieurswerke, seep, meubels, saagmeulens, looiery en oliemeulens. Die mynbou en fabriekswese het in 1951 16.6% tot Kenia se volksinkomste bygedra.

Die Unie het in 1952 4.3% van die waarde van Kenia se invoer-goedere gelewer. Dit het hoofsaaklik uit metaal, metaalfabrikate, masjinerie, voertuie, voedselware, leer en rubberfabrikate bestaan. Die Unie se invoer vanaf Kenia bestaan veral uit sodiumkarbonaat, koffie, sisal, katoen, onbewerkte rubber en oliesade.

(ii) Oeganda: Die bevolkingsdigtheid van Oeganda is baie groter as die van Kenia, nl. 57 per vk. myl. Die grootte van die gebied is 93,981 vk. myl en in 1953 het die bevolking bestaan uit 5,300,000 naturelle. 7,000 blankes en 50,000 Asiate. Die blanke bevolking is dus baie gering.

Die volksinkomste per capita van die hele bevolking in 1953 was £18, maar van die naturellebevolking alleen was dit £9, dus effens hoër as in Kenia, weens die groter inkomste uit landbouprodukte. Die landbou het in 1950 54.4% van die volksinkomste bygedra en het hoofsaaklik bestaan uit katoen, koffie, tabak, mielies, grondboontjies, suiker, tee en rubber. Daar is ook beeste.

Minerale soos tin, goud, koper, kobalt, mika, word op klein skaal ontgin. Ook is daar 'n aantal sekondêre nywerhede soos sement-, katoen-, suiker-, koffie- en tabakfabrieke. Mynbou en fabriekswese het in 1950 9.3% tot die volksinkomste bygedra. Daarenteen was die handel se bydrae 26.5%, wat 'n taamlik groot bedrywigheid in hierdie sektor aantoon.

Die Unie se uitvoer na Oeganda bestaan hoofsaaklik uit metaalfabrikate, masjinerie, voertuie, voedsel, leer- en rubberfabrikate, terwyl die invoergoedere meesal landbouprodukte is.

(iii) **Tanganjika:** Die betreklik groot bevolking van Tanganjika het in 1953 bestaan uit 7,965,000 naturelle, 20,300 blankes en 84,000 Asiate. Die gebied is 362,000 vk. myl wat 'n bevolkingsdigtheid van 22.3 per vk. myl gee. Die volksinkomste in 1953 was ongeveer £13 per capita, terwyl die van die individuele Bantoe seker nie meer as in Kenia was nie. Die landbouprodukte is sisal, koffie, katoen, tabak, tee, suiker, kapok, mielies, kafferkoring, rys, grondboontjies, kokosneute, en byewas, terwyl die minerale bestaan uit diamante, goud, lood, mika, tin en tungsten. Die vernaamste uitvoerproduksie in volgorde van belangrikheid is sisal, koffie, katoen en diamante. Agt persent van Tanganjika se uitvoer gaan na die Unie. Drie persent van Tanganjika se invoer is van die Unie afkomstig en bestaan uit fabrieksware.

(iv) **Zanzibar:** Die grootte van hierdie eiland is 1,020 vk. myl. Die bevolking in 1948 het uit 296 blankes, 199,860 naturelle, 44,500 Arabiere en 19,506 Indiërs bestaan. Die bevolkingsdigtheid was 259 per vk. myl.

Die uitvoergoedere bestaan hoofsaaklik uit naeltjies, kokosneutolie, oliekoek en kopra, waarvan

die Unie ongeveer .54% in 1952 geneem het. Die Unie het 3.39% van die invoergoedere voorsien, wat veral uit voedselware bestaan het.

(2) **Portugees-Oos-Afrika:**

Die bevolking van hierdie gebied in 1950 was 5,732,982 waarvan 48,813 blankes was. Die oppervlakte is 297,654 vk. myl en die bevolkingsdigtheid was 19.3 in 1950.

Mosambiek is hoofsaaklik 'n landbugebied en sy vernaamste uitvoerprodukte is katoen, sisal, suiker, kopra en neute. Die minerale bestaan uit steenkool, bauxiet, seewatersteen, mika, goud en silwer. Die fabrieksontwikkeling is gering. Daar is wel verwerking van suikerriet, katoenstowwe, tabakprodukte, seep, meubels, asbes-sementprodukte en eetbare olies.

Die Unie neem ongeveer 10% van die waarde van Mosambiek se uitvoergoedere en is sy tweede beste klant. Die Unie voer veral timmerhout en spoorwegdwarslêers in.

Mosambiek voer hoofsaaklik fabrieksgoedere in. Die Unie het 7% van sy invoergoedere in 1952 gelewer. Hierdie persentasie is laag. Inagnende die gunstige ligging van die Unie ten opsigte van Mosambiek behoort die aandeel in laasgenoemde se invoerhandel baie groter te wees.

Die invoer van Mosambiek is elke jaar heelwat groter as sy uitvoer. Die groter invoer word betaal met sy inkomste uit onsigbare uitvoer, o.a. verdienste van naturelle wat in die

Unie se goudmyne werk, hawe- en spoorweginkomste uit goedere na die Unie en die Rhodesië en ook bestedings deur toeriste.

(3) **Reunion en Madagaskar:**

Hulle is twee eilande aan die Ooskus van Afrika. Die bevolking van Reunion in 1950 was 261,640 en van Madagaskar 3,820,000 waarvan 65,000 blankes was.

Reunion produseer suiker, kakao, tapioka, vanilla en koffie. Dit voer veral suiker uit en voer rys, katoen-goedere, ysterware en wyn in. Die Unie voer veral wyn daarheen uit.

Madagaskar produseer rys, maniok, koffie, suiker, tapioka, timmerhout en rubber en ontgin 'n bietjie grafiet, mika en goud. Die Unie se uitvoer daarheen bestaan uit drank, masjinerie, boumateriaal, klerasie en elektriese toerusting, en dit voer koffie, rys, peper, sisal en melasse daarvandaan in.

Die Unie is gunstig geleë vir handel met hierdie twee Franse eilande.

c) **Wes-Afrikaanse Gebiede.** Hieronder ressorteer:

(1) **Brits-Wes-Afrika:** Hieronder word behandel

(i) **Ghana (Die Goudkus):** Dit beslaan 'n oppervlakte van 78,802 vk. myl, en het in 1953 'n bevolking van 4,478,000 gehad waarvan slegs 7,100 blankes was.

Die produkte is kakao, palmprodukte, kopra, koffie, piesangs, katoen, rubber, timmerhout, terwyl goud, diamante, mangaanerts en bauxiet ontgin word. Die ver-

naamste uitvoerprodukte is kakao, timmerhout en diamante. Die Unie voer veral ongeslypte diamante, kakao en hout hiervandaan in. Die Unie se uitvoer daarheen bestaan hoofsaaklik uit voedsel, metaalfabrikate, verfmiddels, en sement-goedere. Oor die algemeen is die Unie se aandeel in Ghana se buitenlandse handel baie gering; die handel is hoofsaaklik op die Verenigde Koninkryk toegespits.

(ii) **Nigerië (insluitende Brits-Kameeroen):** Die bevolking van Nigerië het in 1953 bestaan uit 32,554,800 inboorlinge en 16,097 blankes, en die totale oppervlakte is 373,000 vk. myl. Dit gee 'n bevolkingsdigtheid van 87.3 per vk. myl.

Dit is 'n oorwegende landbougebied. Landbou het in 1951/2 byvoorbeeld 68.3% tot die volksinkomste bygedra, terwyl mynbou en fabriekswese se bydrae slegs 9.9% was.

Die landbouprodukte is min of meer dieselfde as in die Goudkus; die minerale wat aangetref word is tin, steenkool, lood en sink. Die sekondêre nywerhede is onontwikkel. Belangriker op die oomblik is die natuurlike se handwerknywerheid. Onder hierdie omstandighede bestaan Nigerië se invoer hoofsaaklik uit vervaardigde goedere, meesal klerasie; dit het minder metaalgoedere as die Goudkus in 1953 ingevoer.

Die Unie se aandeel in die invoer van Brits-Wes-Afrika is gering; in 1953 was dit slegs 1.5%.

(2) Angola:

Dit is 'n Portugese kolonie wat in 1950 'n totale bevolking van 4,145,161 gehad het, waarvan 78,826 blankes was. Die grootte van die gebied is 481,351 vk. myl, dus effens groter as die Unie.

Dit is hoofsaaklik 'n landbougebied en produseer o.a. suiker, koffie, olie-sade, mielies, sisal. Die minerale bestaan uit platina, koper, mangaanerts en diamante.

Angola voer veral koring, wyn, steenkool en allerlei fabrieksware in. Portugal is verreweg die belangrikste klant en leweransier van Angola; die Unie se aandeel is gering.

(3) Frans-Ekwatoriaal-Afrika (insluitende Frans-Kameroen):

Hierdie gebied beslaan 'n oppervlakte van 1,135,349 vk. myl en het in 1953 'n bevolking van 35,058 blankes en 7,476,927 inboorlinge gehad.

Die uitvoer bestaan uit katoen, kakao, koffie, rubber, goud maar veral timmerhout. Die Unie voer hoofsaaklik timmerhout daarvandaan in.

(4) Frans-Wes-Afrika (insluitende Frans-Togoland):

Die bevolking van Frans-Wes-Afrika in 1953 was 18,391,682, waarvan 63,663 blank was. Die grootte van die gebied is 1,837,661 vk. myl.

Die uitvoerprodukte is timmerhout, piesangs, palmpitte, kakao, maar veral grondboontjies, grondboontjieolie en koffie. Die Unie se uitvoer na hierdie Franse gebiede bestaan hoofsaaklik uit voedselware. Die buitelandse handel van hierdie gebiede ge-

skied naasteby 70% met Frankryk, terwyl die Unie se aandeel baie gering is.

(d) Noord-Afrikaanse Gebiede. Dit sluit o.a. in:

(1) Marokko:

Marokko het in 1953 'n bevolking van 9,430,000 gehad en beslaan 'n oppervlakte van ongeveer 219,000 vk. myl.

Die uitvoergoedere is hoofsaaklik graan, eiers maar veral fosfaat, terwyl die invoer bestaan uit suiker, tee, masjinerie, voertuie en katoen- en wolfabrikate. Frankryk het verreweg die grootste aandeel in Marokko se buitelandse handel. Die Unie voer veral fosfate vanuit Marokko in; ook 'n bietjie visprodukte en vesels. Die Unie se uitvoer daarheen is gering.

(2) Algerië:

Dit het 'n oppervlakte van 847,000 vk. myl en 'n bevolking in 1953 van 9,370,000. Algerië is 'n landbougebied en voer veral wyn, koring, skape, ystererts en fosfate uit, hoofsaaklik na Frankryk. Die Unie voer meesal fosfate, sekere houtvate en kurk hiervandaan in. Die invoergoedere is van dieselfde aard as in die geval van Marokko. Olie sal eersdaag 'n belangrike uitvoerprodukt word.

(3) Tunisië:

Dit beslaan 'n oppervlakte van ongeveer 50,000 vk. myl en het in 1953 'n bevolking van 3,630,000 gehad. Oor die algemeen is die klimaat-toestande dieselfde as dié van Algerië. Dit is ook 'n landbougebied en voer graan, fosfate en olyfolie uit,

terwyl metaalgoedere, kantoenstowwe en voedselware ingevoer word. Die buitelandse handel is hoofsaaklik op Frankryk gekonsentreer alhoewel aansienlike handel ook met Algerië, Italië, Engeland en die Verenigde State gedrywe word. Die Unie se aandeel is baie klein.

(4) Libië:

Die oppervlakte van Libië is ongeveer 600,000 vk. myl. Die vernaamste uitvoergoedere is skape, bokke, sponse, tabak en gars. Die Unie se handel met Libië is nie noemenswaardig nie.

(5) Egipte:

Die oppervlakte van Egipte is ongeveer 383,000 vk. myl en sy populasie in 1953 was 21,988,000. Die landbouprodukte is o.a. katoen, suikerriet, koring, mielies, rys. Die minerale bestaan uit fosfate en olie, mangaanerts, nitraat en sout. Die sekondêre nywerhede het vroeër hoofsaaklik bestaan uit oliepersery, spin en weef, sigaret- en suikervervaardiging. Die huidige bewind strewende daarna om 'n sterk yster- en staalnywerheid op te bou. Die Unie voer veral katoen en fosfate vanuit Egipte in en voer metaalgoedere daarheen uit.

(6) Anglo-Egiptiese Soedan:

Hierdie gebied beslaan ongeveer 1,000,000 vk. myl. Die uitvoerprodukte is hoofsaaklik katoen, gom, beeste, skape, huide, mielies en grondboontjies. Die Unie het in 1953 hoofsaaklik diere en katoen van Soedan ingevoer en metaalgoedere daarheen uitgevoer.

(7) Ethiopië:

Die grootte van hierdie gebied is 432,000 vk. myl. Die ekonomiese ontwikkeling van die gebied is maar stadig. Dit voer hoofsaaklik huide en velle, koffie en byewas uit en voer katoengoedere in.

(8) Eritreë en Somaliland:

Die Unie se handel met hierdie gebiede is baie gering.

7. Bevordering van die Unie se buitelandse handel met die Afrikaanse gebiede.

Beide die Unie-regering en die private handelaars en nyweraars wend o.a. die volgende metodes aan om die handel met hierdie gebiede te bevorder.

a) Handelsverteenvoerders.

Die Unie-regering het die volgende verteenwoordigers aangestel:

(1) Handelskommissaris te Leopoldville vir die Leopoldvillese en Ekwatoriale Provinsies van die Belgiese Kongo, Frans-Ekwatoriaal-Afrika, Frans-Wes-Afrika, Frans-Kameroen, Liberië, Nigerië, Goudkus, Sierra Leone en Gambia.

(2) Vise-Konsul (handel) te Elizabethville vir die Katanga-, Kasai-, Kivu-, Ruanda-Urundi en Oostelike Provinsies van die Belgiese Kongo.

(3) Handelsekretaris te Nairobi vir Kenia, Oeganda, Tanganjika en Zanzibar.

(4) Handelsekretaris te Kairo vir Egipte, Die Soedan, Aden, Saudi-Arabië, Ethiopië, Libanon, Irak, Turkye, Iran en Sirië.

(5) Handelskommissaris te Salisbury vir die Federasie van die Rhodesis en Njassaland.

(6) Vise-Konsul (handel) te Lourenco Marques vir Mosambiek.

Die taak van hierdie handelsverteenvoerders is om die Departement van Handel en Nywerheid gedurig op hoogte te hou met alle sake rakende die handel met die betrokke gebiede; byvoorbeeld wette en regulasies, handelsmoontlikhede, ekonomiese toestande. Hulle onderneem allerlei metodes van reklame van Suid-Afrikaanse produkte en adviseer buitelandse kopers oor voorraadbronne in die Unie.

Die werksaamhede van hierdie handelsverteenvoerders staan onder beheer van die Buitelandse Handelsbevorderingsafdeling van die Departement van Handel en Nywerheid. Hierdie afdeling hou sy verteenwoordigers op hoogte met beskikbare uitvoerprodukte en adviseer ook die uitvoerders. In 1951 het die Unie-regering ook 'n koördinerende handelskommissaris vir die Afrikaanse gebiede aangestel. Dit toon dat dit die Unie erns is om die handelsmoontlikhede van hierdie gebiede te benut.

b) Uitvoerkredietversekering.

Uitvoerders dra heelwat risiko t.o.v. fisiese beskadiging van die goedere of wanbetaling. Dit strem die uitvoerhandel. Om uitvoer aan te moedig het die Unie-regering in 1957 die Uitvoerkredietversekeringswet (nr. 78) gepasseer, wat die Minister van Ekonomiese Sake magtig om 'n ooreenkoms met 'n private versekeraar aan te gaan, waardeur die Staat die politieke en

oordragrisiko's aan uitvoertransaksies verbonde sal herverseker. So 'n ooreenkoms is met die Credit Guarantee Insurance Corporation of Africa Ltd., Johannesburg, aangegaan. Hierdie skema word deur die uitvoerders verwelkom.

c) Handelsverdrae.

Die volgende verdrae bestaan:

- (1) Unie-Mosambiekkonvensie wat die doeaneaangeleenthede, handel, natuurleerarbeid en spoorwegverkeer tussen die Unie en Mosambiek reël.
- (2) Die doeane-ooreenkoms tussen die Unie en Basoetoland, Swaziland en Betsjoeanaland-Protectoraat wat vryhandel tussen hierdie gebiede magtig.
- (3) Handelsooreenkoms met die Federasie van Rhodesië en Njassaland wat op 1/7/55 in werking getree het. Hiervolgens sal, behoudens sekere uitsonderings, Unie-goedere uitgevoer na die Federasie onderhewig aan dieselfde invoerregte wees as wat op Britse goedere van toepassing is, terwyl goedere wat in die Federasie vervaardig is meesal vry die Unie mag binnekom.
- (4) Verskeie Afrikaanse gebiede geniet meesbegunstigde behandeling deur die Unie kragtens verskillende verdrae wat die Unie gesluit het en waarin hierdie meesbegunstigde-nasieklausule opgeneem is.
- (5) Die Kongobekkenverdrag, wat 'n deel vorm van die Verdrag van Berlyn wat in 1885 aangegaan is, bepaal dat uitvoergoedere van die ondertekenaars van die verdrag op gelyke basis behandel sal word. Die gebiede wat

aan die Kongobekkenverdrag onderhewig is, is die hele Belgiese Kongo, Oeganda, Kenia, Tanganjika, dele van Frans-Ekwatoriaal-Afrika, Angola, dele van Njassaland, Noord-Rhodesië en Portugees-Oos-Afrika.

Al bogenoemde verdrae dra daartoe by om die ruilverkeer tussen die gebiede vryer te maak. Dit is moontlik dat die poging van verskillende Europese lande om 'n doeane-unie te sluit, die Unie se handel met die ander Afrikaanse gebiede sal beïnvloed.

d) Vereniging van Suid-Afrikaanse Uitvoerders.

Die uitvoerders het ook van hulle kant daadwerklike pogings aangewend om die uitvoer van die Unie te bevorder. In 1951 het 'n aantal uitvoerders die Vereniging van Suid-Afrikaanse Uitvoerders gestig, wat allerlei probleme betreffende die uitvoerhandel hanteer. Die Vereniging het reeds 'n permanente uitstalling van Suid-Afrikaanse uitvoerprodukte in Johannesburg en Leopoldville geopen.

Melding moet ook gemaak word van handelsendings na die verskillende Afrikaanse gebiede. Onlangs is berig dat 'n groep vervaardigers van verf, sement, aptekersware, gepersde hout, juweliersware, plaasimplimente, klere en ingenieursware 'n span verkoopsbevoorderaars en handelsdeskundiges gaan stuur om 'n opname van die Wes-Afrikaanse gebiede te maak en die handel te probeer bevorder. In die verlede is

goeie resultate bereik met 'n sending wat na die Oos-Afrikaanse gebiede gestuur is.

e) Vervoer.

Een van die grootste hindernisse in die ontwikkeling van die Unie se handel met die Afrikaanse gebiede is die gebrekkige vervoerfasiliteite. Op die oomblik is die Unie deur slegs een spoorlyn met die noordelike gebiede verbind, en dit strem die verkeer. Die Unie-regering het geprobeer om die regering van die Federasie te beweeg om West Nicholson en Beitbrug per spoor te verbind, 'n afstand van 100 myl. Die Federale regering het egter in 1953 besluit om liewers Bulawayo direk met Lourenco Marques oor Pafuri te verbind. Hierdie besluit was ongetwyfeld 'n teleurstelling vir die Unie.

'n Ander gevolg van hierdie besluit is dat die Unie vir die uitbreiding van sy handel met die noordelike state van seevervoer afhanklik sal wees. Hierdie geriewe is ook gebrekkig. Omdat die Unie se handelsvloot nog klein is, is dit afhanklik van oorsese rederye om sy uitvoergoedere na die Oos- en Wes-Afrikaanse hawens te verskeep. Ongelukkig kan hierdie skepe nie so gereeld en so dikwels by hierdie hawens aandoen nie; bowendien kan hulle ook nie by alle hawens aandoen nie. Hierdie onbevredigende toestand geniet egter die aandag van die Unie-regering. Ook wil dit voorkom of private skeepsmatenskappe mettertyd meer belangstelling toon en hulle verskepingdienste na hierdie hawens langamerhand verbeter.

5. Samevatting.

Die Unie het op industriële gebied groot vordering gemaak en die behoefte aan uitvoermarkte word al hoe meer dringend. Dat die nyweraars in die Unie die res van die Vasteland van Afrika, maar veral die gebiede suid van die Sahara, as hulle natuurlike afsetgebied beskou, is feitlik vanselfsprekend. Ondanks die feit dat die moederlande vandag die grootste aandeel in die buitelandse handel van die Afrikaanse kolonies het, het die Unie se handel met hierdie gebiede aansienlik uitgebrei. Met die nodige publisiteit, verbetering van vervoergeriewe en groter ervarendeheid van nyweraars met uitvoer kan die Unie se handel met hierdie gebied nog baie uitbrei.

D. J. VILJOEN.

P.U. vir C.H.O.

* * *

BRONNE.

Brummelkamp, J.: Sociale Geografie van Afrika, dl. I. (J. B. Wolters, Groningen. 1937).

Buro vir Sensus en Statistiek: Sensus van Nywerheidsinrigtings, 1949/50.

Dicken, S. N.: Economic Geography (D. C. Heath & Co., Boston. 1955).

Fitzgerald, W.: Africa (Methuen & Co., Ltd., London. 1943).

Hailey, Lord: An African Survey (Oxford University Press, London. 1957).

Haines, C. G. (ed.): Africa Today (The John Hopkins Press, Baltimore. 1955).

Handel en Nywerheid (tydskrif van die Departement van Handel en Nywerheid).

Jaarboeke van die Unie van Suid-Afrika
Jaarverslae van die Handel en Skeepvaart
van die Unie van Suid-Afrika.

McFarlane, J.: Economic Geography (Pitman, 1937).

Naudé, P. T.: Afrika (uitgesonderd die Unie van Suid-Afrika) as afsetgebied vir Suid-Afrikaanse primêre en sekondêre produkte. (M.Comm.-verhandeling, P.U. vir C.H.O., Potchefstroom. 1955).

Statistiese Kwartaalblad van die S.A. Reserwebank.

Suggate, L. S.: Africa (G. G. Harrap & Co., Ltd., London. 1933).

United Nations: Monthly Bulletin of Statistics.